DOI: 10.32844/2222-5374-2020-104-2.55
УДК: 341.4

Мірошніченко С. С.,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Університет ДФС України,
доктор юридичних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНИЙ ТЕРОРИЗМ – СКЛADOVA ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОЇ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ЗАГРОЗИ

Актуальність статті полягає в тому, що загроза тероризму є невід'ємною складовою сучасного світу. Міжнародна спільнота стикається з проявами різноманітних видів терористичної загрози постійно. Однак якщо релігійний, збройний, інформаційний та політичний тероризм – явища глибоко і широко досліджені, то економічний тероризм – явище мало аналізоване і недостатньо висвітлене в юридичній літературі та нормативно-правових документах. Тим не менш, воно досить активно проявляється у міжнародній практиці. Річ у тім, що економічний тероризм – поняття різнорівневе. На базовому рівні акти економічного тероризму спричиняють падіння акцій та призводять до банкрутства підприємств. На топ-рівні реакція значно складніша та критичніша – поява економічних бар'єрів, суттєве падіння рівня валового внутрішнього продукту, погіршення умов життя, введення ембарго та заборон на експортно-імпорتنі операції. І це не остаточний перелік наслідків економічно-терористичної діяльності. Метою статті є конкретизація поняття економічного тероризму та розробка пропозицій щодо покращення його юридичного закріплення у вітчизняній правовій доктрині відповідно до міжнародних стандартів. Стаття присвячена економічному тероризму, як складовій частини міжнародної терористичної загрози. Встановлено, що міжнародний тероризм є багатоаспектним і багаторівневим поняттям і інтерпретується з позицій різних науковців. На сьогодні можна знайти різні визначення як тероризму загалом, так і окремих його видів, однак поняття економічного тероризму нечасто фігурує у дослідженнях. Міжнародний економічний тероризм – явище на сьогодні не достатньо досліджене, проте важливе у контексті розвитку понятійного розуміння тероризму. Проаналізовано економічний тероризм і визначено, що це поняття мало конкретизоване та відверто розмите з точки правового визначення, однак, не зважаючи на це – воно є одним з напрямків світових правових інтересів, як частина терористичної діяльності. Зокрема, воно опосередковано фігурує у доповіді К. Лян «Індекс глобального тероризму» на Женевському звіті щодо глобального терориз-

му 21 листопада 2017 року, організованого Женевським центром політики безпеки. Дійдено висновку, що історично понятійне виокремлення економічного тероризму виникло в результаті еволюції підходу до розуміння терористичної діяльності.

Ключові слова: тероризм, економічний тероризм, терористична загроза, глобальний тероризм.

Актуальність статті зумовлена тим, що загроза тероризму є невід'ємною складовою сучасного світу. Міжнародна спільнота стикається з проявами різноманітних видів терористичної загрози постійно. Однак якщо релігійний, збройний, інформаційний та політичний тероризм – явища глибоко і широко досліджені, то економічний тероризм – явище мало аналізоване і недостатньо висвітлене в юридичній літературі та нормативно-правових документах. Тим не менш, воно досить активно проявляється у міжнародній практиці. Річ у тім, що економічний тероризм – поняття різнорівневе. На базовому рівні акти економічного тероризму спричиняють падіння акцій та призводять до банкрутства підприємств. На топ-рівні реакція значно складніша та критичніша – поява економічних бар'єрів, суттєве падіння рівня валового внутрішнього продукту, погіршення умов життя, введення ембарго та заборон на експортно-імпорتنі операції. І це не остаточний перелік наслідків економічно-терористичної діяльності.

Метою статті є конкретизація поняття економічного тероризму та розробка пропозицій щодо покращення його юридичного закріплення у вітчизняній правовій доктрині відповідно до міжнародних стандартів.

Відповідно до мети статті, були поставлені наступні завдання:

- 1) уточнити доктринальне розуміння економічного тероризму,
- 2) конкретизувати специфіку міжнародного економічного тероризму,
- 3) з'ясувати зміст дефініції економічного тероризму в українському праві,

4) сформулювати пропозиції щодо внесення змін до відповідного національного законодавства та доповнень до міжнародних нормативно-правових актів, пов'язаних з регулюванням економічного тероризму.

Об'єктом дослідження є економічний тероризм у міжнародно-правовому та національному розумінні. Предметом дослідження є теоретичні напрацювання з тематики тероризму загалом та економічного тероризму, нормативно-правові акти, текстуально пов'язані з тематикою статті.

Стан дослідження. Тероризм як суспільно-політичне і правове явище є досить широко дослідженим. В різні часи дослідженням широкого кола питань, пов'язаних з тероризмом займалися такі вчені і дослідники, як М. Баймуратов, К. Даазе, В. Канцір, Л. Сукмановська, А. Шмід, І. Громівчук та ін. Різні аспекти проблеми економічного тероризму досліджувалися такими дослідниками як М. Воронцова, Т. Бюндюгова, В. Макаров, К. Фрімен, Л. Наполеоні, З. Хамід, та ін.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний тероризм є багатоаспектним і багаторівневим поняттям і інтерпретується з позицій різних науковців. На сьогодні можна знайти різні визначення як тероризму загалом, так і окремих його видів, однак поняття економічного тероризму нечасто фігурує у дослідженнях. Міжнародний економічний тероризм – явище на

сьогодні не достатньо досліджене, проте важливе у контексті розвитку понятійного розуміння тероризму.

Економічний тероризм – поняття мало конкретизоване та відверто розмите з точки правового визначення, однак, не зважаючи на це – воно є одним з напрямків світових правових інтересів, як частина терористичної діяльності. Зокрема, воно опосередковано фігурує у доповіді К. Лян «Індекс глобального тероризму» [6] на Женевському звіті щодо глобального тероризму 21 листопада 2017 р., організованого Женевським центром політики безпеки [3].

Історично понятійне виокремлення економічного тероризму виникло в результаті еволюції підходу до розуміння терористичної діяльності.

Т. Герасимів та Н. Тиндик вважають, що терор як засіб досягнення певних політичних цілей ввійшов у новітню історію з середини XIX ст., а відтак усе більше набирає поширення і застосування, перетворюючись на тероризм як відверто жорстку, цілеспрямовану форму насильства у боротьбі проти політичних опонентів, переважно державних органів влади, за реалізацію програмних чи локальних, партійних, групових, у тому числі конфесійних інтересів [10, с. 5]. Ми згодні з цим формулюванням, однак вважаємо, що на сьогодні тероризм перестав бути виключно прямою і жорсткою боротьбою. Тероризм став вибагливішим та різноманітнішим. На нашу думку, в цьому сенсі більш коректним буде визначення І. Артамонова, який визначає тероризм як «будь-який акт насильства або загрозу його застосування, що здійснюється умисно різноманітними способами, із застосуванням будь-яких засобів з метою припинення політичної діяльності, порушення громадської безпеки, залякування населення або справляння впливу на прийняття рішень органами державної влади, місцевого самоврядування, адміністрацій підприємств, установ, екіпажами транспортних засобів, що створює в суспільстві атмосферу страху, паніки, розгубленості» [13, с. 176].

Отже, спираючись на вищевказане розуміння поняття тероризму, ми можемо зробити висновок, що економічним тероризмом є актом економічної дестабілізації або погрози чи спроби її здійснити, що робиться різноманітними способами із застосуванням будь-яких засобів з метою досягнення певних негативних економічних наслідків з перспективою впливу на політичний результат.

Економічний тероризм, як і тероризм загалом є злочином, за який наступає відповідальність. У сучасній доктрині міжнародного права злочинні діяння традиційно поділяють на два види. Перший вид – це міжнародні злочини, другий вид об'єднує злочини міжнародного характеру. На думку М. Баймуратова, міжнародні злочини вчиняються державами, посадовими особами держав, що використовують механізм держави в злочинних цілях, а також рядовими виконавцями в безпосередньому зв'язку із державою, тоді як злочини міжнародного характеру вчиняються окремими фізичними особами поза зв'язком із політикою держави [9, с. 78-79]. На нашу думку, до суб'єктів здійснення злочинів міжнародного характеру варто віднести також організації. При цьому підході ми вважаємо досить влучною думку І. Карпець, щодо того, що злочини міжнародного характеру – це діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), що не відносяться до

злочинів проти людства, але посягають на нормальні відносини між державами, завдають шкоду мирному співробітництву в різних галузях суспільних відносин (економічних, соціально-культурних, майнових і т.п.), а також організаціям і громадянам, карані або згідно з нормами, встановлених у міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих в установленому порядку. Постає питання визначення моменту коли економічний тероризм стає питанням міжнародного характеру. З цього питання ми розділяємо позицію Л. Морджорян, що тероризм переходить в міжнародну площину, коли 1) терорист та жертви тероризму є громадянами однієї й тієї ж держави або різних держав, але злочини скоєно за межами держав; 2) терористичний акт спрямований проти осіб, що користуються міжнародним захистом; 3) підготовка до терористичного акту ведеться в одній державі, а здійснення акту відбувається в іншій, 4) після скоєння терористичного акту в одній державі, терорист переховується в іншій, отже, постає питання про його видачу.

Враховуючи специфіку предмету дослідження, ми вважаємо, що економічний тероризм, стає питанням міжнародного характеру, коли: 1) жертвою терористичної атаки є економічна стабільність держави, відмінної від держави громадянства терориста, 2) жертвою терористичної атаки є економічна стабільність держави, ідентичної з громадянством терориста або терористичної організації, однак підготовка та здійснення терористичного акту відбувалася з-за кордону, 3) акт економічного тероризму спрямований на дестабілізацію міжнародних фінансових та економічних відносин, 4) після скоєння акту економічного тероризму терорист або учасники терористичної організації переховуються в одній з держав світу.

Отже, оскільки, економічний тероризм є явищем суспільно небезпечним, що завдає шкоди стабільному і нормальному функціонуванню державних або міжнародних економічних систем чи фінансових об'єктів, посягає на економіку держави або групи держав і супроводжується похідними суспільно небезпечними діями для здійснення заданої мети, він є кримінальним злочином. А при дотриманні вищезазначених умов, економічний тероризм має класифікуватися як окремий вид тероризму і визначатися як кримінальний злочин міжнародного характеру.

Починаючи з 1963 року міжнародне співтовариство розробило цілий ряд універсальних правових документів про попередження терористичних актів. Варто зазначити, що 16 правових універсальних договорів, а також ряд резолюцій Ради Безпеки ООН, які стосуються тероризму (в першу чергу 1267 (1999), 1373 (2001), 1540 (2004)) у своїй сукупності складають те, що прийнято називати універсальним правовим режимом боротьби з тероризмом. Ці 16 документів охоплюють наступні незаконні терористичні акти: акти викрадення повітряних суден; акти авіаційного саботажу; акти насильства в аеропортах; акти проти безпеки морського судноплавства; акти проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі; злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом; акти незаконного захоплення і зберігання ядерних матеріалів; акти захоплення заручників; акти бомбового тероризму; акти фінансування скоєння терористичних актів і діяльності терористичних організацій; ядерний тероризм зі сторони окремих осіб або груп осіб. Ці документи пе-

редбачають зобов'язання держав-учасниць вживати матеріальні та процесуальні кримінально-правові заходи протидії різним актам тероризму. Але у жодному з вищевказаних нормативно-правових документів не регулюються питання економічного тероризму. Враховуючи актуальність цього питання та загрози актів економічного тероризму національним та міжнародним економічним системам ми вважаємо доцільним формулювання резолюції Ради Безпеки ООН, що конкретизувала б питання визначення економічного тероризму та сформулювала б рекомендації щодо міжнародно-правової протидії відповідним актам, починаючи з розробки програми фінансових потоків, пов'язаних з терористичними організаціями та фізичними особами, що входять до їх складу і завершуючи пропозиціями щодо врегулювання відповідальності за акти економічного тероризму на рівні національних законодавств.

Окрім цього, ми вважаємо, що міжнародними домовленостями не врегульовано питання притягнення до відповідальності держав та інших суб'єктів міжнародного права, у випадку виявлення фактів вчинення дій, що спрямовані на підготовку або підтримку актів економічного тероризму. На нашу, думку, мають бути розроблені питання економічних та інших санкцій і примусових заходів та компенсацій державі чи групі держав, що постраждали внаслідок здійснення акту економічного тероризму. Ми вважаємо, що діями, спрямованими на підготовку чи підтримку актів економічного тероризму можуть виступати такі дії, як бездіяльність уряду з приводу припинення діяльності фізичних чи юридичних осіб, що мають на меті здійснення актів економічного тероризму, якщо уряд держави знав або повинен був знати про існування відповідних осіб чи їх груп, підготовку або фінансування терористичних організацій чи осіб, що здійснюють акти економічного тероризму та не звернувся по міжнародну допомогу для організації боротьби з ними, у випадку, коли держава власними силами не здатна запобігти відповідним діям.

Як нами вже було визначено, міжнародний економічний тероризм є злочином міжнародного характеру, а отже, відповідно до ст.ст. 5-8 Римського Статуту від 17 липня 1998 р. не підпадає під дію Міжнародного кримінального суду. Відповідно, економічний тероризм є питанням національного кримінального законодавства яке має спиратися на зміст відповідних міжнародних угод. Відповідно, притягнення до відповідальності та механізм видачі злочинців є прерогативою національного права, а міжнародні документи є основою для його формування.

Виходячи з нагальної потреби вироблення ефективних міжнародних засобів для протидії тероризму, Україна приєдналась до Всесвітньої коаліції проти тероризму та підтвердила свою готовність докласти максимальних зусиль для консолідованої боротьби з міжнародним тероризмом, особливо в рамках ООН. Україна є стороною всіх існуючих основоположних антитерористичних угод ООН.

В Українському національному праві існує ряд нормативно-правових актів, що регулюють питання, пов'язані з тероризмом взагалі, однак жоден з них не регулює питання економічного тероризму.

Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. передбачає відповідальність за терористичну діяльність та фінансування тероризму

(ст.ст. 250-258), однак на нашу думку, розділ злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку має також містити положення про відповідальність за здійснення актів міжнародного тероризму та міжнародного економічного тероризму.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. визначає поняття міжнародного тероризму, але не враховує специфіку здійснення економічного тероризму, а саме посягання на стабільність, де-стабілізацію чи загрозу дестабілізації економічних систем інших держав, груп держав або міжнародних систем через застосування або загрозу застосування дій, що мають на меті руйнування або деструктизацію роботи економічної системи. Ми вважаємо, що подібна дефініція має бути внесена для конкретизації розуміння поняття економічного тероризму в Українському праві.

Крім того, ми вважаємо доцільним внесення доповнень до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., пов'язаних з посиленням захисту економічної системи та найважливіших економічних і фінансових об'єктів України, що становлять основу стабільності економічної системи, та внесення пропозицій щодо покращення механізму міжнародної співпраці у зовнішній політиці України у сфері протидії економічного тероризму.

Зрештою, ми вважаємо необхідним створення спеціального комітету з протидії економічному тероризму на території України та правової бази його функціонування, враховуючи специфіку здійснення і наслідків саме економічного тероризму, для запобігання як економічних терористичних загроз щодо України, так і утворення терористичних угруповань в межах нашої держави.

Отже, економічний тероризм – є складним явищем, що є складовою явища тероризму загалом, але має власну кінцеву мету, пов'язану з дестабілізацією і порушенням стабільного функціонування економіки держави та/або груп держав. Однак економічний тероризм – явище майже не конкретизоване доктринально і практично не врегульоване як з точки зору міжнародного права, так і Українського законодавства. Відповідно, ми вважаємо необхідним внесення змін до ряду національних нормативно-правових актів та формування додаткових міжнародних домовленостей з питань протидії та запобігання економічного тероризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право. Підручник. Харків. 2008. 704 с.
2. Воронцова М.В., Макаров В.Н., Бюндюгова Т.В. Теория деструктивности Учебное пособие. Таганрог. 2014. 360 с.
3. Громівчук І. М. «Міжнародно-правове визначення тероризму як основа для ефективної боротьби з ним». *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. 2011. Т. 2. № 4. С. 108-112.
4. Діяльність України в Раді Безпеки ООН. URL: <http://ukraineun.org/ukraine-and-unscc/our-priorities>
5. Канцир В.С. «Научоведческая интерпретация терроризма как деструктивного системно-социального явления». *Вестник национально-*

го університета «Львовская политехника». 2014. № 801(2) С. 174-179

6. Кримінальний кодекс України // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>

7. Моджорян, Л. А. Терроризм : правда и вымысел. 2-е изд. М.: Юридическая литература. 1986. 393 с.

8. Про боротьбу з тероризмом – Закон України // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

9. Про основи національної безпеки України – Закон України // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

10. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

11. Сукмановська Л. М. Щодо причин виникнення та поширення тероризму. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2014. Вип. 2. С. 460-470.

12. Тимошук Ю. С. «Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру». Кримінальне право, кримінальний процес та криміналістика. 2014. № 23. С. 122-127.

S. Miroshnychenko

ECONOMIC TERRORISM IS AN INTEGRAL PART INTERNATIONAL TERRORIST THREAT

The relevance of the article is that the threat of terrorism is an integral part of the modern world. The international community is constantly confronted with various types of terrorist threats. However, if religious, armed, informational and political terrorism are deeply and widely studied phenomena, then economic terrorism is a phenomenon that has been little analyzed and insufficiently covered in the legal literature and normative legal documents. Nevertheless, it is quite active in international practice. The fact is that economic terrorism is a multilevel concept. At the grassroots level, acts of economic terrorism cause stocks to fall and lead to corporate bankruptcies. At the top level, the reaction is much more complex and critical - the emergence of economic barriers, a significant drop in gross domestic product, deteriorating living conditions, the imposition of embargoes and bans on export-import operations. And this is not the final list of consequences of economic and terrorist activities. The purpose of the article is to specify the concept of economic terrorism and develop proposals to improve its legal consolidation in the domestic legal doctrine in accordance with international standards. The article is devoted to economic terrorism as an integral part of the international terrorist threat. It has been established that international terrorism is a multidimensional and multilevel concept and is interpreted from the perspective of various scientists. To date, various definitions of both terrorism in general and its individual types can be found, but the concept of economic terrorism is infrequently included in studies. International economic terrorism is not a well-re-

searched phenomenon today, but it is important in the context of the development of a conceptual understanding of terrorism. Economic terrorism was analyzed and it was determined that this concept had a specific and frankly blurred from the point of view of the legal definition, however, despite this, it is one of the areas of world legal interests, as part of terrorist activities. In particular, it indirectly appears in K. Liang's report "Index of Global Terrorism" at the Geneva Report on Global Terrorism on November 21, 2017, organized by the Geneva Center for Security Policy. To the conclusion that the historical concept of economic terrorism arose as a result of the evolution of the approach to understanding terrorist activities.

Keywords: *terrorism, economic terrorism, terrorist threat, global terrorism.*